॥ ज्योतिर्मय ॥

साहित्याचे विद्यापीठ

Online Journal of Literature....

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक ५१ वा ❑ गुरूवार दि.२७ मार्च २०२५ ❑ पाने ४ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

कलामहोत्सव ही भविष्याची नांदी ठरतील- शाहिर भारत गाडेकर

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

बालवयात मुलांच्या अंगातील कलागुणांना योग्य दाद मिळणे गरजेचे आहे. लहान मुले म्हणजे मातीचा गोळा.जसा आकार द्यावा,तशी मूर्ती घडते. अशा कार्यक्रमांमुळे गावातील मुलांना एक हक्काचे व्यासपीठ, विचारमंच मिळतो आहे ही सर्वात मोठी गोष्ट आहे त्यामुळे ग्रामीण भागातील कलामहोत्सव ही भविष्याची नांदी ठरतील व येथून विविध क्षेत्रातील अनेक कलाकार उदयाला येतील, असे प्रतिपादन शाहिर भारत गाडेकर यांनी केले.

कै. भानुदास सावळेराम व्यवहारे यांच्या स्मरणार्थ वांबोरी साहित्य मित्र मंडळ आयोजित यंदाचा चौथा वांबोरी कला व प्रबोधन महोत्सव नुकताच वांबोरीच्या बँक ऑफ महाराष्ट्रच्या प्रांगणात मोठ्या उत्साहात संपन्न झाला. त्याप्रसंगी मुख्य अतिथी शाहिर भारत गाडेकर बोलत होते. यावेळी व्यासपीठावर शाहिर भारत गाडेकर, गावचे सरपंच किरण ससाणे, स्वागताध्यक्ष साहेबराव ठाणगे व मंडळाचे अध्यक्ष रोहिदास ससाणे आदी मान्यवर उपस्थित होते. चार वर्षे सातत्याने कार्यक्रम करणे, ही सोपी गोष्ट नाही. त्यासाठी उत्तम नियोजन व टीमवर्क लागते त्याचबरोबर कार्यक्रम

दर्जेदार होण्यासाठी मेहनत हवी असते. या सर्व गोष्टी वांबोरी साहित्य मंडळाने करून दाखवल्या आहेत ही जमेची बाजू आहे, असे मत स्वागताध्यक्ष साहेबराव ठाणगे यांनी व्यक्त केले.शाहिर गाडेकर यांनी सादर केलेल्या गीतांना प्रचंड दाद मिळाली.

आदर्श शिक्षक मारुती साबळे यांच्या हस्ते विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्नमंजुषा व पुस्तके जिंका हा आगळावेगळा कार्यक्रम सौ.अर्चना मकासरे यांच्या मार्गदर्शनाखाली पार पडला. नृत्य, गायन, वादन, एकपात्री व नाट्य अशा विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे उद्घाटन सरपंच किरण ससाणे यांच्या हस्ते झाले. या सांस्कृतिक कार्यक्रमात प्रणिता गाडेकर, जान्हवी पाटील, समृद्धी नवले,सिद्धी नवले, जय पाटील, हर्षिता थोरात,आदित्य पुंड, श्रुती खंडागळे, प्रियेश ससाणे, संचिता भरसाकाळ, प्रिती येवले, प्रज्ञा काळे, प्रिती मंडलिक, ईश्वरी पटारे व श्रद्धा शिंदे आदींनी सहभाग नोंदवला. या कार्यक्रमास वैद्यकीय अधिकारी डॉ. अंजली मंडलिक यांची विशेष उपस्थिती होती.

शासकीय परीक्षेत घवघवीत यश मिळवण्याऱ्या अपर्णा राजेंद्र मोरे (जलसंधारण), अक्षय विलास कोरडे (करनिरीक्षक) व प्रसाद अनिल राहणे (सार्वजनिक बांधकाम) या विद्यार्थ्यांचा मान्यवरांच्या हस्ते यथोचित सन्मान करण्यात आला.त्यानंतर महेंद्र घोडके व अशोक निनगुरकर आदी कवींचे बहारदार असे कविसंमेलन रंगले. या कार्यक्रमानंतर अशोक बिबवे, कानिफनाथ खंडागळे, सार्थक बोथरा, सुलोचना तोडमल, सुरेश ससाणे व जे. के.ब्रास बँडचे प्रतिनिधी आदींचा वांबोरी विशेष सन्मान पुरस्काराने गौरव करण्यात आला.यावेळी सरपंच किरण ससाणे व स्वागताध्यक्ष साहेबराव ठाणगे आदींची भाषणे झाली. या कार्यक्रमासाठी जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा,अ.ए. सोसायटीची प्राथमिक शाळा, महेश मुनोत विद्यालय, भागीरथी बाई कन्या विद्यालय व उन्नती क्लासेस आदींचे विशेष सहकार्य लाभले. या कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी वांबोरी साहित्य मित्र मंडळाचे सचिव गणेश जगताप, रोहिदास ससाणे,अमोल ससाणे, अर्चना मकासरे,आदिनाथ मोरे, शामव्युल मकासरे व अशोक व्यवहारे आदी प्रयत्नशील होते.सूत्रसंचालन आदिनाथ मोरे तर आभार रोहिदास ससाणे यांनी मानले.ग्रामीण भागात विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांना व्यासपीठ देणाऱ्या व विविध कार्यक्रमांची रेलचेल असणाऱ्या वांबोरी महोत्सवाला

शिक्षकांसाठी विशेष वेबिनार: भारतीय ज्ञान परंपरेतून अध्यापनाची अंतर्दृष्टी

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

पुणे – ''अभिज्ञान, पुणे'' – च्या वतीने शिक्षकांसाठी एक विशेष वेबिनार आयोजित करण्यात येत आहे. ''एनईपी२०२० – भारतीय ज्ञान परंपरेतून अध्यापनाची अंतर्दृष्टी'' या विषयावर आधारित हा वेबिनार दि. ६ एप्रिल २०२५ रोजी दुपारी २:०० ते ४:०० या वेळेत ऑनलाइन पद्धतीने घेण्यात येणार आहे.

या वेबिनारसाठी प्रमुख संसाधन व्यक्ती म्हणून डॉ. चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर उपस्थित राहणार आहेत. वेबिनार इंग्रजी आणि मराठी या दोन्ही भाषांमध्ये होणार आहे, त्यामुळे शिक्षकांना सहजपणे या ज्ञानसत्राचा लाभ घेता येईल. या वेबिनारचे उद्घाटन प्रा. डॉ. नारायण राजुरवार, अध्यक्ष, भाजपा शिक्षक आघाडी, प. महाराष्ट्र यांच्या संबोधनाने होणार आहे.

नोंदणी आणि शुल्क :

या वेबिनारमध्ये सहभागी होण्यासाठी रू.५० नोंदणी शुल्क निश्चित करण्यात आले आहे. इच्छुक शिक्षकांनी ७२४९१२२४२८ या मोबाइल क्रमांकावर पेमेंट करावे. नोंदणी प्रक्रिया पूर्ण करण्यासाठी खालील गोष्टी आवश्यक आहेत:

आपले नाव आणि आपण कार्यरत असलेल्या संस्थेचे नाव पाठवा.

पेमेंटचा स्क्रीनशॉट वरील क्रमांकावर व्हॉट्सअ‍ॅपद्वारे शेअर करा.

प्रमाणपत्र सुविधा :

वेबिनारमध्ये सहभागी झालेल्या सर्व शिक्षकांना ८ दिवसांच्या आत ई-प्रमाणपत्र देण्यात येईल. त्यामुळे शिक्षकांना त्यांच्या व्यावसायिक विकासासाठी हा उपक्रम उपयुक्त ठरणार आहे.

मर्यादित प्रवेश!

ही संधी केवळ मर्यादित शिक्षकांसाठी उपलब्ध असून, ''प्रथम येणाऱ्यास प्रथम प्राधान्य'' या तत्त्वावर प्रवेश दिला जाणार आहे. त्यामुळे इच्छुक शिक्षकांनी लवकरात लवकर नोंदणी करून या वेबिनारचा लाभ घ्यावा.

शिक्षकांना नवीन शैक्षणिक दृष्टिकोन आणि भारतीय ज्ञान परंपरेतील अध्यापन पद्धतींबाबत सखोल माहिती मिळवण्यासाठी ही एक उत्तम संधी आहे. अधिक माहितीसाठी व नोंदणीसाठी ७२४९१२२४२८ या मोबाइल क्रमांकावर संपर्क साधावा, असे आवाहन करण्यात आले आहे.

विशेष लेख...

न्यायालयाच्या विश्वासार्हतेवर उठते प्रश्न

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

दिल्ली उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश यशवंत वर्मा यांच्या निवासस्थानी सापडलेल्या १५ कोटी रुपयांच्या बेहिशेबी रोख रकमेमुळे भारताची न्यायव्यवस्था किती मजबूत, स्वच्छ आणि विश्वासार्ह आहे आणि ती कोण बनवतो हा महत्त्वाचा प्रश्न पुन्हा एकदा समोर आला आहे.

दिल्ली उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश, न्यायमूर्ती यशवंत वर्मा यांच्या निवासस्थानी लागलेल्या आगीमुळे मोठ्या प्रमाणात रोख रक्कम सापडली, ज्यामुळे देशभरातील लोकांचे लक्ष वेधले गेले. अहवालांनुसार १५ कोटी रुपये सापडले आहेत, १४ मार्च रोजी न्यायमूर्ती वर्मा बाहेर असताना लागलेली आग, त्यांच्या कुटुंबियांना अग्निशमन विभागाला फोन करावा लागला. आग विझल्यानंतर, मदत करणाऱ्यांना एका खोलीत मोठ्या प्रमाणात रोख रक्कम लपवून ठेवल्याचे आढळले.

या अनपेक्षित शोधामुळे तात्काळ खळबळ उडाली, ज्यामुळे उच्च अधिकाऱ्यांकडे त्वरित तक्रार दाखल झाली आणि भारताच्या सर्वोच्च न्यायिक संस्थेकडून तातडीने प्रतिसाद मिळाला. २० मार्च रोजी, भारताचे सरन्यायाधीश संजीव खन्ना यांच्या निर्देशानुसार, सर्वोच्च न्यायालयाच्या कॉलेजियमने न्यायमूर्ती वर्मा यांना अलाहाबाद उच्च न्यायालयात परत पाठवण्याचा निर्णय घेतला.

आता, विडंबनात्मक भाग हा की डीएफएस प्रमुख अतुल गर्ग (अग्निशमन प्रमुख) यांनी निवासस्थानात कोणतीही रोख रक्कम सापडली नाही असे विधान जारी केले आहे. या अचानक घडलेल्या घटनेमुळे संशय आणखी वाढला आहे आणि भारताच्या न्यायव्यवस्थेचा पाया हादरवू शकणाऱ्या घोटाळ्याला दाबण्याचा प्रयत्न केल्याच्या आरोपांना बळकटी मिळाली आहे.

न्यायमूर्ती वर्मा यांनी १९९२ मध्ये रेवा विद्यापीठातून कायद्याची पदवी प्राप्त केली आणि त्याच वर्षी ते वकील म्हणून दाखल झाले. त्यांनी प्रामुख्याने दिवाणी बाजूने काम केले, घटनात्मक, औद्योगिक वाद, कॉर्पोरेट, कर आकारणी, पर्यावरण आणि कायद्याच्या संबंधित शाखांशी संबंधित विविध प्रकरणे हाताळली.

ऑक्टोबर २०१४ मध्ये त्यांना अलाहाबाद उच्च न्यायालयाचे अतिरिक्त न्यायाधीश म्हणून बढती देण्यात आली आणि फेब्रुवारी २०१६ मध्ये त्यांनी कायमस्वरूपी न्यायाधीश म्हणून शपथ घेतली. २००६ पासून ते बढती होईपर्यंत ते अलाहाबाद उच्च न्यायालयाचे विशेष वकील देखील होते. ऑक्टोबर २०२१ मध्ये त्यांनी दिल्ली उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश म्हणून शपथ घेतली.

सिंभोली साखर कारखाना फसवणूक प्रकरण

थोडं मागे वळून पाहताना असे लक्षात येते की –न्यायमूर्ती यशवंत वर्मा यांच्या निवासस्थानी मोठ्या प्रमाणात रोख रक्कम सापडल्याच्या कथित घटनेमुळे सिम्भाओली साखर कारखान्यातील घोटाळ्याच्या प्रकरणात पुन्हा रस निर्माण झाला आहे, हा एक आर्थिक घोटाळा होता जो मोठ्या प्रमाणात लोकांच्या आठवणीतून गेला होता परंतु आता तो पुन्हा चर्चेत आला आहे. फेब्रुवारी २०१८ पासून सुरू असलेल्या या प्रकरणात मोठ्या प्रमाणात बँकिंग घोटाळा झाला होता आणि न्यायमूर्ती वर्मा यांचे नाव आरोपी म्हणून ठेवण्यात आले होते.

ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्सच्या तक्रारीनंतर सीबीआयने सिम्भावोली शुगर्सची चौकशी सुरू केली. बँकेने आरोप केला की कंपनीने शेतकऱ्यांसाठी असलेल्या ९७.८५ कोटी रुपयांच्या कर्जाचा गैरवापर केला आणि हा निधी इतर कारणांसाठी वळवला. मे २०१५ पर्यंत, सिम्भावोली शुगर्सला ''संशयित फसवणूक'' प्रकरण म्हणून आधीच चिन्हांकित केले गेले होते आणि आरबीआयला कळवले गेले होते. त्यानंतर सीबीआयने १२ व्यक्तींविरुद्ध एफआयआर नोंदवला, ज्यामध्ये यशवंत वर्मा हे कंपनीचे गैर-कार्यकारी संचालक म्हणून दहावे आरोपी होते.

आरोपांची तीव्रता असूनही, खटल्याची गती कमी झाली असे दिसून आले आणि वर्मा यांच्यासह एफआयआरमध्ये नाव असल्यांवर देखील कोणतीही महत्त्वपूर्ण कारवाई करण्यात आली नाही. फेब्रुवारी २०२४ मध्ये, न्यायालयाने सीबीआयला रखडलेला तपास पुन्हा सुरू करण्याचे आदेश दिले. तथापि, कोणतीही प्रगती होण्यापूर्वीच, सर्वोच्च न्यायालयाने हा निर्देश रद्द केला, ज्यामुळे सीबीआयची प्राथमिक चौकशी तात्काळ बंद करण्यात आली. यामुळे सिम्भावोली शुगर्स आणि त्यांच्या संचालकांशी संबंधित आर्थिक अनियमिततेची चौकशी प्रभावीपणे संपली.

आता न्यायमूर्ती यशवंत वर्मा यांच्या निवासस्थानातून मोठ्या प्रमाणात रोख रक्कम जप्त झाल्याने त्यांच्या मागील आर्थिक व्यवहारांबद्दल आणि सिम्भावोली शुगर्स प्रकरणात त्यांनी बजावलेल्या कथित भूमिकेबद्दल पुन्हा प्रश्न उपस्थित झाले आहेत.

२०१८ मध्ये सीबीआयची निष्क्रियता आणि २०२४ मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाचा हस्तक्षेप यामुळे उच्च पदांवर असलेल्या व्यक्तींशी संबंधित भ्रष्टाचाराशी संबंधित तपास कसे हाताळले जातात याबद्दल गंभीर चिंता निर्माण झाली होती.जर राजकारणी आणि न्यायाधीश दोघेही भ्रष्टाचारात बुडाले असतील, तर भारताची न्यायव्यवस्था आतून क्षीण होत चालली आहे का? असा प्रश्न निर्माण होणे स्वाभाविक आहे.

लक्षवेधी छायाचित्र....

हे सुंदर दिसणारे पेंटिंग नसून आमचे मित्र छायाचित्रकार संजय दारमवार यांनी हे जिराफ टिपले आहेत आफ्रिकेच्या जंगलात !

– विद्यावाचस्पती विद्यानंद
Mobile: +917709612655
Email: vidyavachaspati.vidyanand@gmail.com

आनंदी पहाट...

व्यावसयिक पातळीवरील मार्गदर्शन मोलाचे

ज्योतिर्मय साहित्य

आधुनिक गरजा आणि अत्यावश्यक बदलांमुळे शिक्षणाचे जग प्रचंड बदलत आहे. सध्याच्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यासाठी पारंपारिक शिक्षण पद्धती बदलणे आवश्यक आहे; जे सुमारे एक किंवा दोन दशकांपूर्वीच्या गरजांपेक्षा भिन्न आहे. लक्ष वेधण्याचा कालावधी आणि विद्यार्थ्यांसाठी ज्ञानाचे आकलन करण्याची पद्धत देखील काही काळापासून बदलत आहे. शैक्षणिक संस्थांमधील सर्वात प्रभावी आणि सदाबहार पद्धतींपैकी एक म्हणजे अतिथी व्याख्याने होय. अतिथी व्याख्यात्यांच्या व्याख्यानांचे असंख्य फायदे असतात. ते विद्यार्थ्यांना वेगळ्या दृष्टीकोनातून आणि अधिक प्रभावीपणे शिकण्यास मदत करू शकतात. विशेषतः व्यवस्थापनाच्या अभ्यासात विद्यार्थ्यांना कॉर्पोरेट जगताचे अनुभव चाखायलाच हवेत. एक प्राध्यापक व्यावसायिक जगतात प्रत्येक, सर्वच गोष्टीबद्दल ज्ञान आणि मार्गदर्शन देऊ शकतोच असे नाही. उद्योग व्यावसायिकांचे विविध दृष्टीकोन, त्यांचे स्वतःचे प्रत्यक्ष कार्यरत असताना त्यांना मिळालेले अनुभव विद्यार्थ्यांना अंतर्दृष्टी देतात.

विशेषतः विद्यार्थ्यांसाठी अतिथी व्याख्यात्यांना आमंत्रित केल्याने विद्यार्थ्यांसाठी, शिक्षकांसाठी आणि शैक्षणिक संस्थांसाठी फायदेच होतात. सर्व वयोगटातील आणि अनुभवाच्या स्तरांचे विद्यार्थी विविधतेसाठी भुकेलेले असतात आणि संस्थेत आपल्या समोर नवीन चेहरा पाहिल्याने वातावरणात जाज्वल्य येते प्रत्येक विषय आणि विचार देखील जिवंत होऊ शकतो; अतिथी व्याख्याता बोलाविण्याची सखोल शैक्षणिक कारणे देखील अभ्यासपूर्वक समजून घेतली पाहिजेत. आपल्यापैकी कोणीही प्रत्येक गोष्टीत तज्ज्ञ नाही, म्हणून एखाद्या विषयात सिद्ध कौशल्य असलेले व्याख्याते आमंत्रित करणे संस्थेच्या व्यवस्थापनाला, सामग्रीला, शिक्षण पद्धतीला अधिक विश्वासार्हता प्रदान करते. हे तज्ज्ञ कदाचित एकाच संस्थेतील प्राध्यापक असू शकतात किंवा शिक्षण क्षेत्रातील, शैक्षणिक समूहातील आणि समुदायातील तज्ज्ञ असू शकतात.

दक्षिण भारतातील अप्रतिम मंदिरे (भाग दोन)

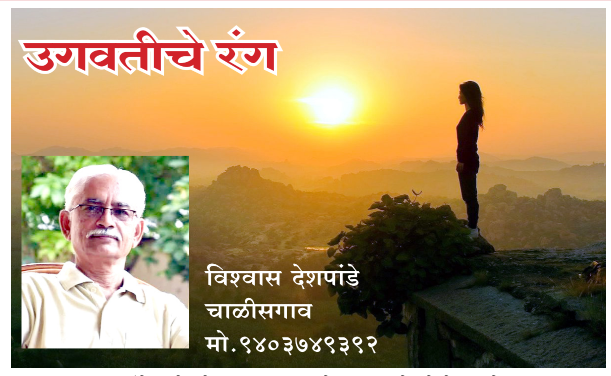

ज्योतिर्मय साहित्य

भगवंताला आपल्याप्रमाणेच सजीव मानून दोन प्रकारे त्याची सेवा केली जात असे. रंगभोग आणि अंगभोग सेवा. रंगभोग म्हणजे भोजनोत्तर भगवंतासाठी गाणे बजावणे आणि करमणुकीची सेवा देणे. येथील गाभाऱ्यासमोर जो मंडप आहे, त्याला नृत्यमंडप असे म्हणतात. या ठिकाणी गाणी, नृत्य आणि इतरही काही कलाप्रकार सादर केले जात. राजघराण्यातील स्त्रिया याठिकाणी आपली गानसेवा, नृत्यसेवा देत असत. भरतनाट्यमसारख्या नृत्यात या स्त्रिया प्रवीण असत. अंगभोग म्हणजे भगवंताच्या मूर्तीला स्नान, उटणे, सुगंधी जलाभिषेक आदी सेवा अर्पण करणे.

मंदिरात प्रवेश करण्याच्या आधी प्रवेशद्वाराजवळचे एक शिल्प आपले लक्ष वेधून घेते. हे शिल्प होयसळ राजांच्या वंशातील एका शूरवीराचे आहे. तो वीर सिंहाला मारतो आहे असे दाखवले आहे. या शिल्पातील प्रमाणबद्धता आणि रेखीवपणा अप्रतिम आहे. मंदिराच्या भिंतीवर बाहेरच्या बाजूला महाभारतातील प्रसंग कोरलेले आपल्याला दिसतात.

याच मंदिर परिसरात इतरही तीन मंदिरे आहेत. त्यातील एक म्हणजे मुख्य मंदिराशी साम्य दर्शवणारे चेन्नगरय मंदिर, वीरनारायण मंदिर आणि सौम्यानायकी मंदिर. ईशान्य दिशेला पायऱ्या असलेले वसुदेवतीर्थ म्हणून पाण्याचे एक कुंड आहे. मंदिराच्या बाहेरील भिंतीवर अतिशय सुरेख असे कोरीव काम असून अनेक प्रसंग, देवदेवता आणि प्राणी बघायला मिळतात. मंदिराच्या तळाशी असणाऱ्या बाहेरच्या आडव्या रांगेत वेगवेगळ्या प्रकारचे हत्ती कोरलेले आहेत. काही शांत, तर काही आक्रमक.हे गजराज म्हणजे समृद्धी, स्थैर्य आणि ताकदीचे प्रतीक आहेत. अशा ६५० हत्तींच्या प्रतिमा आहेत. त्याच्याच वरच्या पट्ट्यात नक्षीकाम, सिंहमुखे, विविध प्रकारची नाजूक आणि आकर्षक नक्षी, नारी, यक्ष आदींचे रेखीव शिल्पकाम बघायला मिळते. मंदिराच्या मागील बाजूच्या भिंतीवर विविध भावमुद्रेतील घोडेस्वार दाखवले आहेत. काम करणारे कारागीर आपापल्या हत्यारांसह कोरलेले आहेत. त्याचप्रमाणे प्रेमी युगुले, रामायण-महाभारतातील प्रसंग, धर्म, अर्थ, काम आदी गोष्टी दर्शवणारे दैनंदिन जीवनातील प्रसंग, नर्तक, वादक अशा खूप काही गोष्टी बघायला मिळतात. त्या काळातील इतिहास जणू जिवंत होऊन आपल्यापुढे उभा राहतो. बारकाईने पाहावीत अशा खूप गोष्टी या मंदिरात आहेत. सर्वांचेच वर्णन करणे इथे शक्य नाही. ज्यांना शक्य असेल त्यांनी एकदा तरी या मंदिराला अवश्य भेट द्यावी.

****

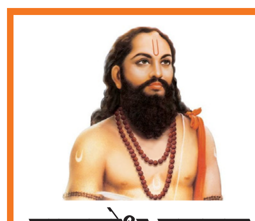

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

विरक्त लक्षण

ज्योतिर्मय साहित्य

भगवंताचे प्रेम ऊदय पावल्याची अवस्था, वासना क्षीण झाल्याची अलीप्तपणाची अवस्था योगाभ्यासाने येणारी अवस्था, ध्यान साधल्यावरची अवस्था, देहाचे भान लोपल्यावर होणारी अवस्था, तुर्या पचनी पडल्यावरची अवस्था यासर्व साक्षात्कार लक्षणाचे ज्ञान विरक्ताला असावे.

विरक्त योगी असावा,योगक्रिया, योगासने, विधी व विधानाचेज्ञान अवगत असावे. विरक्ताकडे आपपर भाव नसावा. सगगळ्यांशी प्रेमाने सौदाहर्याने तन, मन, धन देऊन आदर्शवादी जीवन अंगीकारलेले असावे. तो लोभी नसावा.थोडक्यात काय तर विरक्ताने जगन्मित्र असावे.मोकळे व बंधनमुक्त जीवन जगावे. पण आपल्या पासून कुणालाही त्रास होणार नाही याची काळजी घ्यावी. शास्त्राच्या सर्व अंगाचा विचार करू, अभ्यास पूर्ण वर्तन करून भगवंत प्राप्तीची ईच्छा असणाऱ्या सर्व समाजाला शुध्द साधन मगर्गाला लावावे. परमार्थ सांगत असताना समाजमनावर जर शंकांचे गारूड असेल तर ते दूर करावे.

विरक्त स्वत:भगवंत भक्तीत लीन झालेला असावा . तो सदवर्तनी,सदाचारी, हठयोगी, ऊत्तम वक्ता, प्रवाहीवाणी, आरोग्यसंपन्न, पराकोटीचा भक्तीमार्ग अवलंबणारा असावा.

मित्रांनो या समासातील संतवचने मला जेवढी समजली, ऊमजली तेवढी श्रोत्यापुढे मांडण्याचा प्रयत्न केला. काही ऊणे असेल तर माझ्या कडे अधिक असेल ते समर्थाच्या चरणांशी भावसुमनांजली समजून वहाते व विरक्त लक्षणनाम समास नववा समाप्त करत आहे.

श्रीराम जय राम जय जय राम
जय जय रघूवीर समर्थ

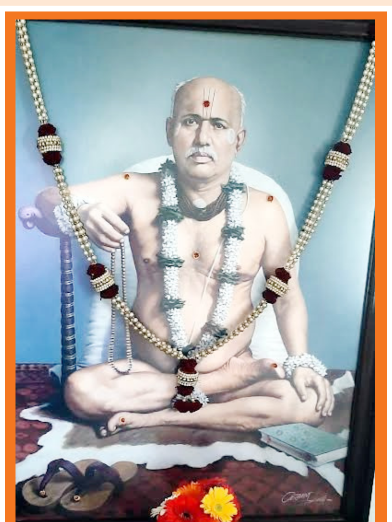

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

कर्तव्यात परमात्म्याचे स्मरण ।

ज्योतिर्मय साहित्य

आपले कर्तव्याला न विसरावे । भगवंताचे अनुसंधान राखावे ।। व्यवहाराने योग्य ते कर्तव्य करीत जावे । बाकी रामावर सोपवावे ।। कर्तव्यात परमात्म्याचे स्मरण । यातच सिद्धीचे बीज जाण ।। असा करावा संसार । जेणे राम न होईल दूर ।। देहाने कर्तव्याची जागृति । त्यात ठेवावी भगवंताची स्मृति । कर्तव्यात असते मनाची शांति ।। कर्तव्याचा कधी न पडावा विसर । हृदयी धरावा रघुवीर ।। ऐसे वागेल जो जनी । त्याने जोडला चक्रपाणि ।। उद्योगाशिवाय राहू नये । कर्तव्याला चुकू नये । पण त्यात रामाला विसरू नये ।। ठेवावा रामावर विश्वास । कर्तव्याची जागृति ठेवून खास ।। देहाचा विसर पण भगवंताचे ध्यान । हेच भक्तीचे मुख्य लक्षण ।। देह करावा रामार्पण । स्वत:चे कर्तेपण सोडून ।। शास्त्री पंडित विद्वान् झाला । भगवत्पदी न रंगला । व्यर्थ व्यर्थ त्याचे जिणे ।। भगवंतापाशी राहावे रात्रंदिन । हाच सुखाचा उत्तम उपाय जाण ।। रामाचे चरणी घ्यावी गति । हाच विचार आणावा चित्ती ।। सुटावी प्रपंचाची आस । तेथे परमात्म्याचे प्रेम खास ।। सर्व कर्मांत अधिष्ठान असावे देवाचे । तोच कल्याण करील साचे ।। भले बुरे जे असेल काही । ते सोडावे रामापायी ।। चित्त असावे रामापायी । देहाने खुशाल संसारात राही ।। आपण व्हावे रामार्पण । सुखदु:खास न उरावे जाण ।। धन्य त्याची जननी । ज्याने राम आणिला ध्यानी मनी ।। रामावीण दुजे काही। आता सत्य उरले नाही ।। भाव ठेवावा चित्तात । सुखे आयुष्य घालवावे त्याचे सान्निध्यात ।। ज्याने जिणे केले रामार्पण । त्यासी व्यवहार हेच खरे योगसाधन ।।

‘माझे सर्व ते रामाचे’ । मानून जगात वागणे साचे । अशास नाही कष्ट फार । मागे पुढे रघुवीर ।। आपण व्हावे मनाने रामाचे । राम जे करील तेच घडेल साचे ।। चित्त ठेवावे रामापायी । दुजे मनात न आणावे काही ।। आता न सोडावी हरीची कास । होऊन जावे त्याचे दास ।। दास्यत्वाचे मुख्य लक्षण । मालकावाचून न दुसऱ्याची आठवण ।। भगवंताचा दास झाला । जग मानत त्याला ।। म्हणून आपण सर्व आहो रामाचे दास। हे उरी बाळगावे खास ।। ‘एकच जगती माझा रघुपति’ । याहून दुजा न करावा विचार । हाच ठेवावा निर्धार ।। भाव ठेवता रामापायी । तो कधी कमी पडू देणार नाही ।। मनाने जावे भगवंताला शरण । जो चुकवील दु:खाचे कारण । राम माझी मातापिता । बंधु सोयरा सखा । तोच माझे सर्वस्वाचे ठिकाणी । याहून दुजा विचार मनात न आणी ।

आता सांभाळावे सर्वांनी आपण । रामाविण जाऊ न द्यावा क्षण ।।

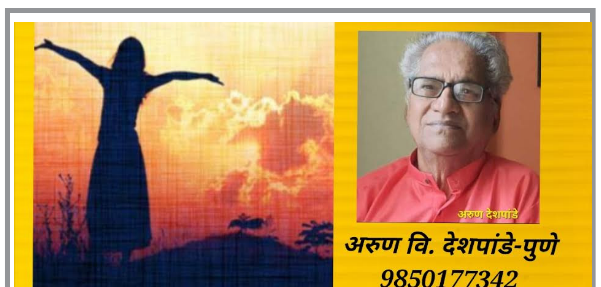

अरुण वि. देशपांडे-पुणे
9850177342

आनंदाची लेणी

ऐकण्यातला आनंद

ज्योतिर्मय साहित्य

उत्तरार्ध

मित्र हो नमस्कार

रेडीओ ‘‘नावाच्या मित्राने आपल्याला कायम आनंद दिलेला आहे. आकाशवाणीचे ‘‘विविध भारती राष्ट्रीय प्रसारण केंद्र आज ही खूप ऐकले जाते. ‘‘पाहण्यापेक्षा ऐकण्यातला जास्त आनंद असतो ‘‘ रेडिओच्या सहवासातच हे अनुभवता येते .

विविध भारती का राष्ट्रीय प्रसारण केंद-त्यावरील- आज के फनकार‘‘, छाया गीत, सदाबहार नगमे, उजाले उनके यादो के, बॉम्बे टॉकीज, हॅलो फर्माईश, विविध भारती की गीतमाला ‘‘ अशा एक ना अनेक कार्यक्रमात फिल्मी गाणी ऐकणारे श्रोते घरोघरी आहेत. विविध भारतीचे ‘‘हवा महेल, शनिवारची विशेष जयमाला ,संगीत-सरिता , सखी सहेली, आज के मेहमान हे ही कार्यक्रम ऐकले जातात.

गेल्या काळातील अनेक पिढ्यांचे मनोरंजन आणि प्रबोधन केले गेले आहे ते रेडिओवरून ‘‘ आकाशवाणीने ‘‘च्या केंद्रावरून.

वर्तमानपत्र वाचून आणि रेडिओवरील बातम्या ऐकून लोकांना सगळ्या जगातली घडामोडी कळत असायच्या. दुपारी पाऊण वाजताच्या आकाशवाणी दिल्ली केंद्रावरून दिल्या जाणाऱ्या मराठी बातम्या आणि त्या बातम्या ऐकवणारे- सांगणारे निवेदक घरोघरींच्या श्रोत्यांना नावासाहित लक्षात असायचे. आकाशवाणी मुंबई केंद्र म्हटले की- कामगार-सभा, वनिता मंडळ, आपली आवड, आणि श्रुतिका, गम्मत -जम्मत ‘‘ हे कार्यक्रम आठवतात.

या रेडिओच्या आठवणी मनात कायम आहेत- उदा- आकाशवाणी-पुणे केंद्र-म्हटले की बालोद्यान, गीत रामायण, नाट्य-संगीत, चित्रपट-संगीत, भावधारा, सुगम संगीत ई.

आकाशवाणी औरंगाबाद- परभणी केंद्र, जळगाव केंद्र, यावर दुपारी ऐकवली जाणारी ‘‘ फिल्मी गाणी ‘‘ आणि संध्याकाळी प्रसारीत होणारे कार्यक्रम ग्रामीण भागात लोक आनंदाने ऐकत असतात.

मोठ्या एव्हरेडी बॅटरीवर चालणारे मोठे रेडिओ नॅशनल एको, फिलिप्स, मर्फी, बुश ‘‘या कंपनीचे असत. फॅमिली एकत्र बसून रेडिओवरचे कार्यक्रम ऐकणे हे पनास-साठच्या दशकातले कौटुंबिक दृश्य होते.

पुढे एरियल लावून रेडिओ ऐकले जात..ट्रान्झिस्टरने रेडिओची जागा घेतली. बघता बघता या छोट्या रेडिओने आपले राज्य प्रस्थापित केले.

१९७३ साली मला नोकरी लागल्यावरच्या पगारात मी एकेक करीत तीन ट्रान्झिस्टर घेतले..त्याचे नाव होते ‘‘फिलिप्स टायगर.. खरे तर यापेक्षा फिलिप्स-प्रिन्स ‘‘हे मॉडेल जास्त पॉप्युलर होते.

जुन्या काळात रेडिओच्या बरोबरीने संगीत ऐकण्याचे एक साधन होते..ग्रामोफोन रेकॉर्डस्.. पण ही सामान्य लोकांसाठी न परवडणारा ‘‘श्रवण-आनंद ‘‘होता..

याची उणीव भरून काढणारी एक नवी गोष्ट बाजारात आली..

टेप- रेकॉर्डर, ऑडिओ सीडी प्लेयर.. दूरदर्शन सुरू होईपर्यंत क्रिकेट कॉमेंटरी ऐकवणाऱ्या रेडिओ,ट्रान्झिस्टर या दोन मित्रांना पर्याय नव्हता.

नीतिशतक निरूपण

अनुवाद आणि निरूपण
ह.भ.प.चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय साहित्य

**यद्धात्रा निजभालपट्टलिखितं स्तोकं महद्वा धनं
तत्प्राप्नोति मरूस्थलेऽपि नितरां मेरौ ततो नाधिकम।
तद्धीरो भव वित्तवत्सु कृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथा:
कूपे पश्य पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम।।**

अर्थ – विधात्याने व्यक्तीच्या भालपटलावर अर्थात भाग्यात जेवढे अल्प वा अधिक धन लिहीले आहे, तितके त्यास वाळवंटातही प्राप्त होते, त्याहून अधिक धन व्यक्ती प्राप्त करू शकत नाही. म्हणून धीरवान होऊन रहा. धनिकांच्या बाबतीत आपली व्यर्थ याचना प्रवृत्ती ठेऊ नका. पहा- घट समुद्रातून असो वा विहीरीतून, सम प्रमाणातच पाणी ग्रहण करू शकतो.

घागरीने समुद्रातून पाणी भरले काय आणि विहीरीतून भरले काय; घागरीत पाणी तेवढेच भरून घेता येणार आहे. म्हणून उगाच कोणाकडे याचना करीत बसू नये. व्यक्तीने धीरवान असले पाहिजे; असे प्रतिपादन प्रस्तुत श्लोकात कवीश्रेष्ठ भर्तृहरी करतात.

आरोग्य संजीवनी

लहान मुलांसाठी अतिशय गुणकारी ओवा

ज्योतिर्मय साहित्य

ओवा हा पुष्कळ औषधी गुण असणारा पदार्थ आहे. आपल्याकडे अनेक तऱ्हेचे मसाले आपण स्वयंपाकामध्ये वापरतो. त्याच मसाल्याच्या पदार्थांमध्ये ओव्याचा ही समावेश आहे. ओव्याचा वापर स्वयंपाकाबरोबर, अनेक आयुर्वेदीक उपचार पद्धतींमध्ये ही केला गेला आहे. लहान, मोठे आणि वयस्क, सर्वांनाच याच्या पासून लाभ मिळतो. विशेषकरून लहान मुलांच्या तब्येतीच्या तक्रारींवर ओवा विशेष गुणकारी आहे. ओव्यामध्ये असलेले थायमॉल हे तत्व पचनक्रिया सुधारणारे आहे. या शिवाय ही ओव्याचे बरेच फायदे आहेत.

ओव्यामध्ये असलेले थायमॉल लहान मुलांच्या सर्दी आणि खोकल्यावर अतिशय गुणकारी आहे. घरातील लहान मूल सर्दी किंवा खोकल्याने आजारी असता, दोन मोठे चमचे ओवा तव्यावर कोरडाच भाजून घ्यावा. हा भाजेलेला ओवा एका स्वच्छ, मऊ कपड्यात बांधून त्या पुरचुंडीने मुलाची पाठ व छाती शेकून काढावी. या मुळे जर सर्दीने नाक बंद झाले असेल, तर ते ही मोकळे होऊन आराम मिळतो.

सर्दी झाली असता ओव्याच्या तेलाने लहान मुलांची मालिश केली असता, सर्दीपासून आराम मिळण्यास मदत होते. ओव्याचे तेल बनविण्यासाठी एक मोठा चमचा तिळाच्या तेलामध्ये, एक मोठा चमचा ओवा घालून हे तेल गरम करून घ्यावे. तेल थोडे थंड झाल्यानंतर या तेलाने मुलाच्या छातीवर व पाठीवर मालिश करावी.

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

ओव्याचा काढा घेतल्याने सर्दी खोकला तर बरा होतोच, शिवाय पचनक्रिया ही सुधारते. हा काढा बनविण्याकरिता पाव कप गूळ, अर्धा कप पाणी, एक लहान चमचा ओवा, अर्धा लहान चमचा हळद, एक लवंग आणि पाच काळी मिरी एका भांड्यामध्ये एकत्र करून दहा मिनिटे उकळून घ्यावे. हा काढा गाळून घ्यावा आणि आवश्यकतेनुसार मुलाला एकएक चमचा पाजावा.

प्रसूतीनंतर नवजात अर्भकाला स्तनपान कराविणाऱ्या मातेने ओव्याचे सेवन केल्यास तान्ह्या बाळाला गॅसेस सारख्या विकारांचा त्रास उद्भवत नाही. त्यामुळे प्रसूतीनंतर बाळंत स्त्रीला ओवा घालून उकळविलेले पाणी प्यायला देण्याची पद्धत फार पूर्वीपासून चालत आली आहे. काही लहान मुलाना माती खायची सवय असते. रोज रात्री ओव्याचे चूर्ण दिल्यास ही सवय सुटण्यास मदत होते.

***

आचरणात आणावे असे

ज्योतिर्मय साहित्य

जो दुसऱ्यांना मान देतो मुळात तोच स्वतः सन्माननीय असतो, कारण माणूस दुसऱ्यांना तेच देऊ शकतो जे त्याच्या जवळ असते. मनाचा मोठेपणा हा गुण आहे. जो पदाने नव्हे तर संस्कारांनी प्राप्त होतो...!!!

म्हणून आपला स्वभाव नेहमी प्रामाणिक असावा , कारण आपली ओळख जरी नावाने होत असली तरी आठवण ही आपल्या गोड स्वभावानेच होत असते

जसे धनाच्या श्रीमंती मुळे कमावलेली माणसे धन असेपर्यंतच साथ देतात , पण मनाच्या श्रीमंतीमुळे कमावलेली माणसे आयुष्याच्या शेवटपर्यंत साथ देतात

यासाठी दुसर्याचं चांगल करण्यासाठी कोणत्याही पदविची गरज नसते , फक्त मनात चांगली भावना असावी लागते आनंद हा एक भास आहे, ज्याच्या शोधात आज प्रत्येक जण आहे, दु:ख हा एक अनुभव आहे, जो प्रत्येकाकडे आहे, तरीही अशा जीवनात तोच जिंकतो ज्याचा स्वत:वर पूर्ण विश्वास आहे.

रवींद्रनाथ टागोर

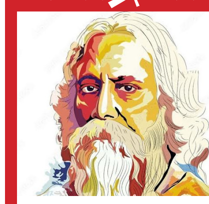

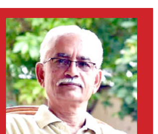

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

खेड्यातील माणसांमध्ये ते मिसळून गेले. ते जमीनदार म्हणून वागले नाहीत. गोरगरीब माणसे, स्त्रिया यांचे जगणे त्यांनी जवळून अनुभवले. ते पाहून त्यांचे अंतर्मन ढवळून निघाले. खेड्यापाड्यातील लोकांना हा तरुण जमीनदार आपला वाटायला लागला. त्यांची सुखदुःखं ते त्याच्याजवळ सांगू लागले. आपलं मन मोकळं करू लागले. रवींद्रनाथांचे कलासक्त मन नित्य नवनवीन गोष्टींच्या शोधात असायचे. निसर्ग, मानवी भावभावना यांच्या सखोल जाणिवांचे ते अभ्यासक होते. मानवी मनाचाही त्यांचा गाढा अभ्यास होता. त्यामुळेच त्यांच्या कथेतील पात्रे मनावर खोल ठसा उमटवून जातात. मग ती काबुलीवाल्याची कथा असो वा पोस्टमास्टरची. काबुलीवाला कथेतील काबुलीवाला, मिनी आणि पोस्टमास्टरच्या कथेतील निर्मळ मनाची पोर रतन आपल्या मनात दीर्घकाळपर्यंत घर करतात.

आपल्या दीर्घकालीन चिंतनाची, वाचनाची जोड त्यांनी वास्तवातील अनुभवाला दिली. त्यातूनच त्यांच्या कथा जन्माला आल्या. त्यांच्या कथा वास्तवाशी कुठेही फटकून वागताना दिसत नाहीत. आपल्या लघुकथांबद्दल ते एका ठिकाणी स्वतःच म्हणतात, `` माझ्या लघुकथा वास्तवाला सोडून आहेत हे मी कधीच कबूल करणार नाही. मी जे जे काही लिहिले आहे, ते ते मी प्रत्यक्ष पाहिले आहे, अनुभवले आहे. ``

त्यांच्या कथांमधील ग्रामीण जीवन, सामान्य माणसांची सुखदुःखे यांच्या सखोल जाणिवा जाणून घेण्यास त्या काळातील काही मंडळी असमर्थ ठरली. साहजिकच त्यांनी रवींद्रनाथांच्या कथांवर टीका केली. त्याबद्दल बोलताना रवींद्रनाथ एका सभेत म्हणाले होते, `` लोक म्हणतात रवीबाबू तोंडात सोन्याचा चमचा घेऊन जन्माला आले. खेड्यातल्या दरिद्री लोकांच्या गोष्टी त्यांना काय कळणार ? मला असं म्हणावसं वाटतं की, जे असं बोलतात त्यांनाच ह्या खेडवळ जनतेबद्दल कमी कळतं. कशाच्या आधारावर हे लोक त्यांना जाणतात ? केवळ अभ्यासजड दृष्टीने त्यांचं अंतःकरण कळणं अशक्य आहे. त्यांच्यावर प्रेम करावं तेव्हाच त्यांचं अंतःकरण उघड होतं. `` अशा दूर राहून टीका करणाऱ्या लोकांना रवींद्रनाथ एक सुंदर उपमा देतात. ते म्हणतात, `` फुलझाडांच्या कुंडीत जन्मणाऱ्या किड्याला, तो त्याच्या आसपास वावरत असला तरी त्यातील फुलांची ओळख त्याला कधी होणार नाही. दुरून फुलाकडे पाहून जो आनंद उपभोगतो तोच त्याला खरं ओळखतो. ``

टागोरांच्या कथा जन्माला आल्या त्या अशा वास्तवातून. मराठीतील काही समीक्षक टागोरांना लघुकथेचे जनक मानतात. कविवर्य बोरकर त्यांच्या कथांबद्दल लिहिताना म्हणतात, `` रवींद्रनाथांच्या स्पर्शाने लघुकथेला नवा अवतार प्राप्त झाला. एवढेच नव्हे तर दिशीमासी सर्वांगांनी परिपुष्ट होऊन ती आपल्या नवनव्या लावण्याकला प्रकट करू लागली. `` त्यांनी पहिली लघुकथा लिहिली ती १८९० मध्ये. त्यावेळी ते साधारण तिशीचे असतील. लहानपणी त्यांनी रामायण महाभारतातील कथा देखील वाचल्या होत्या. नंतर यथावकाश बंगाली, भारतीय आणि पाश्चात्य कथाकारांचे वाचन त्यांनी केले होते. पण टागोरांच्या कथा या टागोरांच्याच कथा आहेत. त्यांनी कोणाचेही अनुकरण केले नाही. त्यामुळेच एक कथाकार म्हणूनही अजरामर झाले. त्यांच्या कथा या जगभर औत्सुक्याचा विषय झाल्या. त्यांनी आपल्या बऱ्याचशा कथा त्यांनी १८९५ पर्यंत लिहून पूर्ण केल्या. या कालावधीत कथांचे विविध प्रकार त्यांनी हाताळले. त्यांच्या इतर कथा नंतर वेगवेगळ्या वेळी लिहिल्या गेल्या. त्यांची शेवटची कथा लिहिली गेली ती १९१७ मध्ये. त्यानंतर त्यांनी कथाप्रकार हाताळला नाही. त्यांच्या कथांचे तीन खंड बंगालीत पुष्पगुच्छ या नावाने प्रसिद्ध झाले होते. त्यात साधारणपणे त्यांच्या ८४ कथा आपल्याला आढळतात.

एक घोट मृगजळाचा

ज्योतिर्मय साहित्य

एक घोट मृगजळाचा हे विजयालक्ष्मी मणेरीकर यांनी ``जैत रे जैत`` चित्रपटावर लिहिलेले पुस्तक.

आप्पासाहेब गो.नी. दांडेकर यांच्या ``जैत रे जैत`` कादंबरीवर आधारीत ``जैत रे जैत`` हा चित्रपट आहे. आदिवासी ठाकर जमातीच्या चालीरीती याच्यावर हा चित्रपट आहे. नाग्या हा भगताचा मुलगा आहे त्याला पुण्यवंत व्हायचे आहे. एकदा त्याला मधमाशी चावते आणि त्याचा डावा डोळा निकामी होतो म्हणून त्याला लिंगोबाच्या डोंगरावर जाऊन तिथली राणी माशी मारायची आहे. चिंधी त्याची प्रेयसी, तिचा आधी विवाह झालेला असतो, परंतु तिचा नवरा दारूड्या आणि भित्रा असतो. त्यामुळे ती माहेरी परत येते. चिंधी नाग्याच्या प्रेमात पडते. नाग्याच्या आईचा त्याला विरोध असतो. चिंधी नाग्याला डोंगर चढायला सराव करायला लावते. त्याच्यापासून ती गरोदर राहते. नाग्या लिंगोबाचा डोंगर सर करतो. नाग्या माशांच्या मधाचे पोळे फोडतो चिडलेल्या मधमाश्या चिधीवर हल्ला करतात आणि त्यातच चिंधी मरते. राणीमाशी उडून गेल्याचे ती खोटे सांगते. नाग्या राणी माशीला मारण्यात यशस्वी होतो. नाग्या त्याच्या दृष्टीने जिंकतो पण त्याच्या हाती काहीच लागत नाही, कारण त्याच्या आयुष्यातली राणी देखील मरते. कथा अशी असली तरी या कथेला व वैविध्यपूर्ण रीतीने आणि कलात्मक कृतीने सादर केलेले आहे. वरवर पाहता ही प्रेम कथा साधी वाटते. परंतु यात जगण्याचे विविध पैलू समजतात. आदिवासी जीवन त्यांची संस्कृती त्यांच्या धार्मिक आणि कर्मिक संकल्पना अशा अनेक गोष्टी यात समजतात.ह्रदयनाथ मंगेशकरांनी निर्मिलेली ही अप्रतिम कलाकृती आहे.

कादंबरी लिहिल्यानंतर जवळपास बारा वर्षांनी त्या कादंबरीवर पंडित ह्रदयनाथ मंगेशकर यांनी हा चित्रपट अनेक अडचणींचा सामना करून निर्मिती केला आहे.

सुरुवातीला हा चित्रपट लोकांना फारसा भावला नाही. गों.नी. दांडेकरांनी ही कादंबरी १९६५ मध्ये लिहिले आणि १९७७ मध्ये या चित्रपटाचा शुभारंभ पुण्यामध्ये झाला. परंतु प्रेक्षागृहातून पहिल्या अर्ध्या तासातच प्रेक्षक उठून जायला सुरुवात झाली. कथेचे संगीतीकेच्या माध्यमातून सादरीकरण असल्यामुळे हा चित्रपट लोकांना आवडला नाही आणि लोक उपहासात्मक बोलू लागतात.अतिशय दुर्दैवी गोष्ट आहे.

विजयालक्ष्मीं आपल्या लेखात म्हणतात– कोणतीही कलाकृती स्वतःच्या आनंदासाठी निर्माण करायची असते की लोकांसाठी ? निश्चितच कलाकारांना स्वतःच्या आनंदापेक्षाही लोकांची स्वीकृती आणि प्रतिक्रिया फार महत्त्वाची वाटते. असते. पण आजही अशा चौकटी बाहेरच्या कलाकृती स्वीकारणारा समजून घेणारा श्रोतृवर्ग आपल्याकडे निर्माण झालेला नाही याचा दोष कोणाला द्यायचा ? असा प्रश्न उपस्थित करतात.

पण त्यानंतर हळूहळू या चित्रपटाची गाणी आणि संगीत अतिशय लोकप्रिय झाले. त्या सुमारास असा संगीताच्या आणि गाण्याच्या साथीने पुढे पुढे जाणारा चित्रपट निर्माण झालेला नव्हता, म्हणायला मराठीत विजय तेंडुलकरांचे ``घाशीराम कोतवाल`` नाटक जब्बार पटेल यांनी अशाच धर्तीवर दिग्दर्शित केले होते. त्यानंतर जैत रे जैत चित्रपट आंतरराष्ट्रीय चित्रपट महोत्सवात दाखविला गेला.अनेक

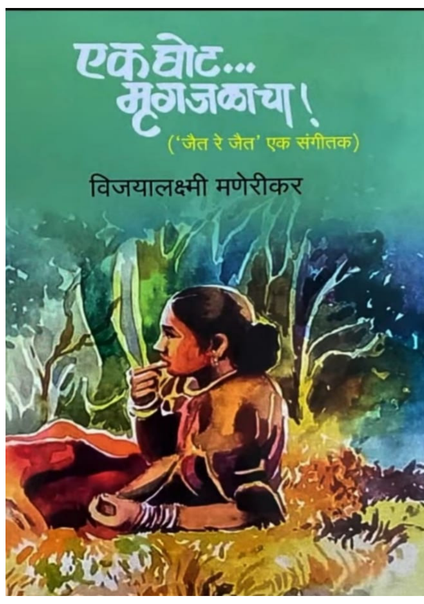

पारितोषिके नावावर जमा झाले.

विजयालक्ष्मी मणेरीकर यांनी या चित्रपटाच्या गाण्यांचा अर्थातच ह्रदयनाथ मंगेशकरांकडे संगीताचा अभ्यास करताना त्यांच्या मनात ह्या चित्रपटावर एकूण समग्र लिहावे असे मनात आले आणि म्हणून त्यांनी तो चित्रपट बघितला. परंतु पहिल्यांदा त्यांना तो चित्रपट विशेष असा कळलाच नाही, म्हणून त्यांनी तो चित्रपट एकदा, दोनदा, तीनदा, चारदा, बघितला आणि नंतर त्यावर टप्प्याटप्प्याने लिहीत गेले असे विजयालक्ष्मी सांगतात.

पहिल्या पहाण्यात समजला नाही. दुसऱ्यांदा कथेवर लक्ष केंद्रित केले, तिसऱ्यांदा फक्त स्मिताला पाहण्यासाठी आणि चौथ्यांदा डॉक्टर मोहन आगाशे यांना समजून घेण्यासाठी चित्रपट परत परत पाहत राहिले. दांडेकरांची मुळ कादंबरी वाचून काढली. एक घोट मृगजळाचा हे पुस्तक विजयांनी फक्त सतरा दिवसात लिहून पूर्ण केले. आणि एक घोट मृगजळाचा या पुस्तकाची निर्मिती झाली. या पुस्तकातील लिखाणातून विजयालक्ष्मी मणेरीकर जैत रे जैत चित्रपट आपल्या डोळ्यासमोर उभा करतात.चित्रपटाचे संगीत हा विषय डोळ्यासमोर केन्द्रस्थानी ठेवून पुस्तकाचे लिखाण विजयालक्ष्मीं नी केलेले आहे.

हे पुस्तक चार भागात विभागले आहे.

कादंबरी ते चित्रपट माध्यमांतर ... यात ``जैत रे जैत`` कादंबरीचा चित्रपट होतानाची पार्श्वभूमी. चित्रपटाचे संगीताविषयी चित्रपटातील आदिवासी जीवनदर्शन आणि चित्रपटातील गाणे याविषयी सविस्तर लेख आपल्याला वाचायला मिळतात.

दिलीप देशपांडे.
जामनेर. जि.जळगांव.
मोबा.८९९९५६६९१७

चित्रपटाची ऊर्जा स्तोत्र.. या विभागात गो.नी. दांडेकर लता मंगेशकर, आशा भोसले, उषा मंगेशकर, आणि पंडित ह्रदयनाथ मंगेशकर यांच्यावरील लेख आहेत.

चित्रपटाच्या संबंधित महत्त्वाची व्यक्ती चित्रे– या विभागात चित्रपटाचे दिग्दर्शक डॉक्टर जब्बार पटेल पटकथाकार सतीश आळेकर चित्रपटातील मुख्य नायक डॉक्टर मोहन आगाशे चित्रपटाची नायिका स्मिता पाटील, निळू फुले, सुलभा देशपांडे यांच्यावरील लेख आपल्याला वाचायला मिळतात

पुस्तकाच्या चौथ्या भागात चित्रपटाचे संगीत संयोजक आणि गायक या विभागात संगीत संयोजक अमर हळदीपूर, गायक रवींद्र साठे, चंद्रकांत काळे, चित्रपटाचे गीतकार आणि कवी ना.धों. महानोर यांच्या विषयीचे लेख वाचायला मिळतात.

या चित्रपटाची अनेक वैशिष्ट्ये आहेत त्यात प्रामुख्याने गो .

नी. दांडेकरांची कादंबरी दुसरे चित्रपटाचे ह्रदयनाथ मंगेशकरांचे संगीत,आणि निर्मिती. जब्बार पटेल यांचे दिग्दर्शन, चित्रपटाचे लता मंगेशकर, आशा भोसले, उषा मंगेशकर, रवींद्र साठे, चंद्रकांत काळे, यांची गाणी. चित्रपटातील कलाकार म्हणजे डॉक्टर मोहन आगाशे स्मिता पाटील, निळू फुले, चंद्रकांत काळे, सुलभा देशपांडे.

चित्रपटातील ना.धों.महानोरांची सोळा गाणी आहेत.

डोंगर काठाडी ठाकरवाडी.. वाडी वरल्या वाटा.. आम्ही ठाकर... ठाकर या रानाची पाखरं... जांभुळ पिकल्या झाडाखाली ढोल कुणाचा वाज जी... मी रात टाकली मी कात टाकली... नभ उतरू आलं... लिंगोबाचा डोंगर आकाशी गेला... पीक करपल...

अफाट प्रतिभाशक्ती, गावरान शब्द, अनुभवाची समृद्धी, भाषेचा अभ्यास, अभिरुची, अशा आपल्या जबरदस्त सृजन शैलीमुळे महानोर यांची कविता शृंगारिक आहे

तुझ्या रूपाचं बाशिंग डोळ्यात,
तुझ्या वाचून सुन्नाट दिनरात..

हिरव्या पानात हिरव्या पानात
चावळ चावळ चालती भर
ज्वानीतली नार अंग मोडीत
चालती...

या पंखावरती मी नभ पांघरती..
मी मुक्त मोरनी बाई चांदण्यात न्हाती

...काव्यातील विविध रस सुंदर अलंकारिक शब्द रम्य वर्णन ही महानोर यांच्या कवितेची वैशिष्ट्ये विजयालक्ष्मी वर्णन करतात.

आपल्या लेखात विजयालक्ष्मी म्हणतात– ह्रदयनाथ मंगेशकर यांचे संगीत ही एक नशेची गोळीच वाटते. ऐकलं की मन मदहोशी, धुंदी, झिंग अशा भावनांमध्ये मस्त मगन होतं. गाणं ऐकताना ताल ऐकावा की स्वर ऐकावे की शब्द ऐकावे की सगळ्यांचा एकत्रित डोस घ्यावा काहीही न कळण्याच्या न सुचण्याच्या एका वेगळ्याच मनोवस्थेत आपण ते गाणं वेड्यासारखं पुन्हा पुन्हा ऐकत राहतो. या संगीताला आज सत्तेचाळीस वर्षे पूर्ण झाली पण त्यात जुने पणाचा लवलेशही वाटत नाही.

या चित्रपटातील सोळा गाणे आहेत ती रानकवी ना.धो. महानोर यांनी लिहिले आहेत. आज जवळपास सत्तेचाळीस वर्षानंतरही ती लोकप्रिय आहेत. ताजीतवानीआहेत.पुन्हा पुन्हा ऐकाविशी वाटतात.

आपल्या ह्रदगता मध्ये ह्रदयनाथ मंगेशकर म्हणतात–

``जैत रे जैत`` ही एक प्रेम कथा आहे. यात प्रत्येकाचं मृगजळ वेगळं आहे. पण सत्य एकच, मृगजळाच्या एका घोटासाठी माणूस आयुष्यभर झुरतो, जळतो, हुरहूरतो, आणि शेवटी त्याच्या शोधात संपतो. मृगजळ का कधी येते ? मग हा मृगजळाचा ध्यास शोध का संपत नाही? मुळात मृगजळाच वेड माणसाला का लागत?``

``जैत रे जैत`` चित्रपटावर आधारित हे पुस्तक आहे या पुस्तकात चित्रपट व कादंबरी यांची तुलनात्मक मांडणी केलेली आहे. भारतीय प्रादेशिक भाषेतील हा पहिला संपूर्ण संगीतमय संगीतक चित्रपट होता. या चित्रपटाबद्दल यातील संगीत पटकथा याबद्दल याचा विस्तृत आढावा घेतला आहे.`` असेही ते म्हणतात.

एखाद्या ठिकाणाला आपण भेट देतो आणि नंतर परत त्या ठिकाणाविषयी काहीतरी वाचायला मिळते आणि मग ते आपल्या नजरेतून सुटले असते, मग परत आपल्याला त्या ठिकाणी जाऊन ते बघायची इच्छा होते, त्याचप्रमाणे ``एक घोट मृगजळाचा`` पुस्तक वाचून आपल्याला ``जैत रे जैत``चित्रपट बघतांना बऱ्याच गोष्टी सुटून गेल्याचे जाणवेल आणि मग चित्रपट पुन्हा नव्याने पाहण्याची इच्छा होईल. असे झाल्यास नवल नाही. आणि हेच विजयालक्ष्मी मणेरीकरांचे लिखाणाचे यश आहे. कारण या पुस्तकातून ``जैत रे जैत`` चित्रपटाबद्दलच्या अनेक गोष्टी आपल्याला वाचायला मिळतात.

ग्रंथाली.प्रकाशनाने पुस्तक प्रकाशित केले आहे. पुस्तकाचे मुखपृष्ठ, नाव साजेसे आहे.चित्रपटाशी निगडीत कलाकाराचे फोटो ही बघायला मिळतात. ह्रदयनाथ मंगेशकर कुटुंबीयांनी केलेले चित्रपटाची,संगीतबद्ध केलेल्या गाण्यांची सूचीही दिली आहे.

शेवटी विजयालक्ष्मी यांचा सांगितीक वारसा, स्माईल फाउंडेशन द्वारे सामाजिक कार्य, शिक्षण क्षेत्रातील योगदान, लिखाण आणि महिला सक्षमीकरणाचे कार्य या विषयी माहिती होते.

नाविन्यपूर्ण असे पुस्तक आहे. एक घोट मृगजळाचा मधून विजयालक्ष्मींनी ``जैत रे जैत`` चित्रपटाचा एकुणच प्रवास उलगडा आहे. पुस्तक वाचनीय आहे त्याचबरोबर अभ्यासपूर्ण आहे हे सांगायला नको.!!

अजून ``लेकीन``,``उंबरठा`` चित्रपटावर लिहिण्याचा विजयालक्ष्मीं चा मानस असल्याचे त्यांनी बोलताना सांगितले.त्यांच्या पुढील लिखाणास मनःपूर्वक शुभेच्छा.!!

``एक घोट मृगजळाचा.``
विजयालक्ष्मी मणेरीकर.नासिक.
(मो. नं. ९८२२६८३७९९)
ग्रंथाली प्रकाशन. मुंबई.
मुल्य.२०० रुपये.

पहिला पाऊस

ज्योतिर्मय साहित्य

ग्रीष्माच्या धारा असह्य होत असताना अचानक सोसाट्याचा वारा येऊन कृष्णमेघ जमू लागले की समजायचं की तो येतोय... त्याचं पहिले येणे छान आभाळात पडघम वाजत सुरू होते.. मध्येच विजेचे फटकारे त्याचे सौंदर्य वाढवत असतात..मग झाडांचे पायात चाळ बांधल्यासारखे संगीत छेडीत तालात नृत्य सुरू होते.. धुळीचे लोट उठतात.. मग तो येतो टिपीर तालात.. छान छान टपोर मोत्यांची थेंब माळ घेऊन.. मृद्गंधाचे अत्तर उधळीत..हो तोच तो पहिला पाऊस.. ज्याच्या स्पर्शाने अगदी तनमन चिंब भिजते..पहिल्या पावसात चिंब भिजल्याने आजारी पडत नाहीत असे म्हणतात.. पण ती श्रद्धा की अंधश्रद्धा मला माहित नाही.. पण मनात जो पहिल्या पावसाचा स्पर्श गंध भरून राहतो तो आपल्याला ताजातवाना करतो. ती आठवण वर्षभर आपल्याला प्रसन्न ठेवते. त्यामुळे मी ही भिजण्याची संधी कधीच सोडत नाही..

लग्ना अगोदर मातीची दगड घरे,वाडे..मातीचेच रस्ते उघडे माळरान आणि त्यावर पाऊसधारा पडताच उधळला जाणारा मृद्गंध आता हळूहळू खूप कमी झाला आहे. कारण सगळीकडे वाढलेली सिमेंटची जंगले.. पण संपलेला नक्कीच नाही..तो दरवळ अजूनही मला पूर्ण वेढून टाकतो.

सौ.माधुरी म.इनामदार
मिरज.

या वर्षी पण मी नेहमीसारखीच पहिल्या पावसाची खूप वाट बघत होते..सगळ्या शहरातून त्याने भेट दिलेल्याच्या बातम्या येत होत्या. त्याच्या टिपलेल्या रूपाचे फोटो बघत होते. पण इकडे मात्र अजून वैशाख वणवाच अजून सुरू होता. काल संध्याकाळी मात्र अचानक काळे ढग जमू लागले. गार वारे सुटले. त्याच्या स्वागतासाठी अगदी डोळ्यांची निरंजने तेवत ठेऊन मी वाट बघत होते..पण अगदीच पुसट चार थेंब आले आलेअसे वाटेपर्यंत सगळेच वातावरण निवळले. माझी खूप निराशा झाली.. राग याचा जास्त आला की यायचे नव्हतेच तर कशाला उगीच कृष्ण मेघ आणि वाऱ्याकडून निरोप तरी कशाला धाडायचा? मग मी रुसून त्याची वाट बघणेच सोडून दिले..मनात म्हंटले आता येणारच नाही तुझ्या भेटीला..इतक्या वर्षाच्या आमच्या मैत्रीला त्याने जागायला हवेच ना?

पण आज संध्याकाळी तसेच सोनेरी ऊन सगळीकडे पसरले होते. तशीच गर्मी. झाडाचे पान ही हलत नव्हते. साधी झुळूक नाही की वारा नाही. मी मैत्रिणीचा फोन आला होता तिच्याशी बोलत गार द्राक्षे खात बसले होते. आणि अचानक सरसर वेगात पाऊसधारा आल्या. तशाच कडक उन्हाच्या किरणांची संगत घेऊन. आकाश ही स्वच्छ निळे होते.

आमच्या टेरेस वर गाद्या, पांघरूणे होती.. कामवाल्या ताईने बाळाचे कपडे स्टैंड वर वाळत घातले होते. त्यामुळे आम्ही सगळेच पळत वर टेरेसवर गेलो..बाळाचे कपडे काढता काढता त्यांने मला चिंब भिजवून टाकले. मृद्गंध आणि सरींच्या त्या शितल स्पर्शाने माझा राग कुठल्या कुठे पळून गेला. आणि तितक्याच वेळाकरीता आलेला पाऊसही परत गेला..जणू तो काही वेळाकरीता केवळ माझा रुसवा काढण्यासाठी आला होता. काही क्षण आणि घटना सहज मनावर आनंदाचे शिंपण करून जातात हे अगदी खरे आहे.

आता तो कधीही येऊ दे..आणि कितीही येऊ दे..पण पहिला पाऊस तो पहिला पाऊस..एक वेगळेच समाधान देणारा..हो ना?

***

अन्नदाता शेतकरी महिला गट चिंचोली (नकिब) यांना फार्मर कप २०२४ चा राज्यस्तरीय पुरस्कार

ज्योतिर्मय साहित्य

फुलंब्री – बचत गटाच्या माध्यमातून शेती करून त्यामध्ये भरघोस उत्पन्न मिळविल्याबद्दल अन्नदाता शेतकरी महिला गट चिंचोली (नकिब) यांना फार्मर कप २०२४ चे राज्यस्तरीय प्रथम बक्षीस माननीय मुख्यमंत्री देवेंद्रजी फडवणीस अभिनेता आमिर खान व मान्यवरांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आले.

त्याप्रसंगी बचत गटाच्या अध्यक्षा वर्षा वाडेकर, सदस्य ज्योती वाडेकर, सरला वाडेकर, वैशाली वाडेकर, कमल वाडेकर, सोनाली वाडेकर, दुर्गा पेंढारे, नीता पेंढारे, सरला लोखंडे, मोनाली जंगले, हिराबाई जंगले, रेखा जंगले. सरपंच कौशल्या वाडेकर यांनी पुरस्कार स्वीकारला.

त्याबद्दल   अन्नदाता शेतकरी महिला गटाचे सर्वत्र कौतुक होतं आहे व त्यांच्यावर अभिनंदनाचा वर्षाव होत आहे. या पुरस्कार हा बचत गटातील सर्व सभासदांचा आहे असे बचत गटाच्या अध्यक्षा वर्षा वाडेकर यांनी आमच्या वार्ताहराशी बोलताना सांगितले. हे आमच्या सर्वांच्या मेहनतीचे फळ आहे या पुढे अजून चांगले काम करून यापेक्षाही जास्त यश मिळावीण्याचे आमचे उद्दिष्ठ आहे असेही त्या म्हणाल्या.

या भावनांना मी एकटीच जबाबदार कशी?

ज्योतिर्मय साहित्य

प्रिय सर,

कसे आहात? मजेत असाल ही आशा...खरंतर तुम्हाला भेटून किंवा फोन करूनसुद्धा मला तुमच्याशी बोलता आले असते, पण तुम्हाला सध्यातरी काही दिवस भेटायचे नाही हा माझा निर्णय होता आणि आहेसुद्धा...आणि माझा निर्णय तुम्हाला मान्यदेखील आहे. पण काही दिवस म्हणजे नेमके किती दिवस? या प्रश्नाचे उत्तर नाही सर माझ्याकडे... असा निर्णय मी का घेतला? याचे स्पष्टीकरण देण्याची मला गरज वाटत नाही. पण तुमच्यासोबत बोलल्याशिवाय माझ्या दिवसाची सुरुवात तुमच्याशी ओळख झाल्यापासून कधी झालीच नाही...त्यामुळे तुमच्याशी बोलल्याशिवाय नाही करमत मला. हे तुम्हालाही खूप चांगले माहिती आहे... पण पुढचे काही अनर्थ टाळण्यासाठी मनावर खूप मोठा दगड ठेवून मला तुमच्याशी बोलणे बंद करावे लागले...मनाला आवर घालणे फारच कठीण गोष्ट. बोलणे बंद केले तरी मन तुमच्याच आठवणीभोवती घिरट्या घालत आहे, तुमच्याशी खूप बोलावेसे वाटत आहे, पण मागचेच दिवस पुन्हा समोर नको म्हणून मी मनाला आवर घालत आहे. ही गोष्ट माझ्यासाठी खूप कठीण आहे सर... तुम्ही समजूही नाही शकाल एवढी कठीण आहे. तुम्ही नेहमी म्हणत होते की, मला सर्व शक्य आहे. कदाचित असेलही तसे. म्हणून मी तसा प्रयत्न तरी करत आहे.

मी आयुष्यभर तुमच्यासोबत असली पाहिजे, सर्वात आधी हे स्वप्न तुम्ही बघितले सर. मी तर या सर्व गोष्टीपासून अनभिज्ञ होते. कारण तुम्ही केलेल्या विचाराप्रमाणे मी कधी विचारच केला नव्हता. तुम्ही फक्त स्वप्नच बघितले नाही तर बघितलेल्या स्वप्नाला प्रत्यक्षात उतरविण्यासाठी पहिले पाऊलदेखिल टाकले. पण नियतीच्या मनात वेगळीच खेळी सुरू होती. तुमचे पाऊल योग्य दिशेने पडलेच नाही. त्यामुळे तुमच्याकडून खूप मोठी चूक झाली, हे ओझे मनात घेऊन तुम्ही वावरत होता, हे जेव्हा मला समजले तेव्हा मी तुमच्याशी स्वत:हून बोललीदेखील...तेव्हा तुम्ही मला म्हणाले देखील की, माझ्या मनावरील भार हलका झाला म्हणून...बस, मला तेवढे बोलून हा विषय कायमचा संपवायचा होता. तुमच्याशी मला पुढे बोलायचेदेखील नव्हते सर...पण नियती इथे देखील खेळी खेळलीच. माझ्या मनात तुमच्याबद्दल साधा मैत्रीही करण्याचा भाव नव्हता सर...कारण पुढे मला तुमच्याशी बोलले पाहिजे असे कधी वाटलेच नाही तेव्हा. पण काही कारणांमुळे का होईना आपण बोलायला लागलो. माझ्याबद्दल तुम्हाला बरीचशी माहिती होती, माझ्या व्यक्तिमत्वातील अनेक पैलूंची तुम्हाला जाणीव होती. पण मी तर तुमच्याबद्दल, तुमच्याशी संबंधित सर्व गोष्टींबद्दल अनभिज्ञ होती सर...आपण बोलत गेलो, एकमेकांचे विचार समजले. वैचारिक पातळी समजली. आणि एक गोष्ट आपल्या दोघांच्याही लक्षात आली की, आपला स्वभाव, आवडीनिवडी, दुस-यासाठी धावपळ करण्याची वृत्ती, जीवनातील पुढचे ध्येय, एवढेच काय तर शॉपिंगमध्ये सर्वात जास्त आवडणा-या वस्तूही सारख्याच होत्या. तुम्ही म्हणालेदेखील होते की आपण मागच्या जन्मात कुंभच्या मेळ्यात हरविलेले बहीणभाऊ असेल, पण एक सांगू सर. बहीणभाऊदेखील इतके स्वभावाच्या बाबतीत सारखे नसतात जितके आपण आहेत. त्यामुळे असेल कदाचित आपण खूप बोलत गेलो, इतके बोलत गेलो की, तुम्हाला प्रत्यक्षात एकदाही न भेटता मी नुसत्या बोलण्यानेच तुमच्या प्रेमात पडली. ही गोष्ट माझ्यासाठी खूप मोठी होती सर...कारण नुसत्या अप्रत्यक्ष बोलण्यातून कुणी कुणाच्या प्रेमात पडू शकते, या गोष्टीवर माझा कधी विश्वासच नव्हता...हे तुम्हाला देखील चांगले माहिती आहे. पण माझा हा विश्वास साफ खोटा ठरला सर.

माझा स्वभाव मुळातच स्पष्टवक्ता...मी माझ्या मनातील सर्व भावना बोलून दाखविल्या तुम्हाला... तुम्ही तुमचेही स्पष्टीकरण दिले ते मला पटलेदेखील. पण मला एक विचारायचे आहे सर, माझ्या मनात या भावना निर्माण होण्यासाठी मी एकटीच जबाबदार आहे?

तुम्ही खूप साधेपणाने मला सांगून गेले की, हे विसरून जा. पण एवढं सोप्पं असतं का हो सर, क्षणात सर्व विसरणे. तेही माझ्यासारख्या मुलीला. तुम्ही तुमचे सर्व स्पष्टीकरण दिले मला. पण खरं सांगू मला तुमच्याकडून कुठल्याही स्पष्टीकरणाची गरज नाही. कारण माझा खूप विश्वास आहे तुमच्यावर. तुम्ही नियती समजून सर्वमान्य केले आणि परिस्थिती जशी आहे तशी सहज स्वीकारली. पण माहिती आहे सर...हरण्यासाठीसुद्धा नवा डाव मांडावा लागतो...पण मला खंत आहे तुम्ही मला डाव मांडायची संधीच नाही दिली...

मी खूप आनंदात जीवन जगत होती. माझे मार्ग अगदी स्पष्ट होते. तुम्ही एखाद्या स्वप्नाप्रमाणे माझ्या आयुष्यात आलात. कमी काळात का होईना खूप आठवणी दिल्यात. अगदी प्रत्येक शब्दाशब्दात तुमच्या आठवणी आहेत. ज्या विसरता येणे कधीही शक्य नाही. तुम्ही माझ्या आयुष्यात नसाल याच भावनेने खूप बेचैन होते मी. तुम्ही मला म्हणायचे की, मी जादूगार आहे; पण खरे जादूगार तुम्ही आहात सर.

माहिती आहे सर, नाकारण्यासाठी हजार कारणे असली तरी होकार देण्यासाठी एक कारण पुरेसे असते; पण माझ्याबद्दल मला एवढे ओळखूनही एक कारण नाही पटवून देऊ शकले तुम्ही घरी. ही माझ्यासाठी सर्वात दुर्दैवी बाब आहे.

आयुष्याच्या पुढच्या टप्प्यावर आपल्या दोघांनाही अतिशय महत्त्वाचा निर्णय घ्यायचा आहे...आपल्या दोघांचेही मार्ग वेगळे आहेत. तुमच्या मताप्रमाणे ही नियतीची खेळी आहे. तर असेल कदाचित तसे.

आता नाही तर आयुष्याच्या एखाद्या वळणावर भेट होईलच. माझ्या शुभेच्छा नेहमी तुमच्यासोबत असतील. खूप मोठे व्हा आणि खूप नाव कमवा...

तुमचीच
अनामिका, अमरावती

देवगड हापूस कसा ओळखायचा?

ज्योतिर्मय साहित्य

देवगड ला पिकत नाही त्या पेक्षा जास्त आंबा कोथरूड/ सिंहगड रोड किंवा पुणे मुंबईच्या गल्ली बोळात देवगड हापूस च्या नावाने विकला जातो....

देवगड हापूस आंब्यांवर आता युनिक आयडी कोड देवगड हापूस च्या नावाने होणारी तोतयागिरी आणि बनावट आंब्यांची विक्री रोखण्यासाठी देवगड तालुका आंबा उत्पादक सहकारी संस्था मर्यादित चे महत्वपूर्ण पाऊल.

देवगड अल्फोन्सो (हापूस) आंब्याच्या नावाने बाजारात होणारी तोतयागिरी आणि बनावट आंब्यांची विक्री रोखण्यासाठी 'हापूस (अल्फोन्सो)' च्या भौगोलिक संकेत टॅगची रजिस्टर्ड प्रोप्रायटर असलेल्या देवगड तालुका आंबा उत्पादक सहकारी संस्थेने या वर्षीपासून प्रत्येक देवगड हापूस आंब्यावर 'टॅंपर प्रूफ युआयडी सील' सक्तीचे करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

त्यामुळे आता प्रत्येक अस्सल देवगड हापूस आंब्यावर हा खास स्टिकर लावणे बंधनकारक असेल आणि असे युआयडी असलेले आंबेच 'देवगड हापूस' किंवा 'देवगड अल्फोन्सो' म्हणून विक्री किंवा विपणन करता येणार आहे.

या उपक्रमामुळे देवगड हापूसच्या नावाखाली सर्रास होणारी बनावट आंब्यांची विक्री पूर्णत: बंद होतील आणि ग्राहकांना केवळ प्रमाणित, अस्सल देवगड हापूस आंबेच मिळतील असा संस्थेचा विश्वास आहे.

देवगड तालुका आंबा उत्पादक सहकारी संस्था मर्यादित चे संचालक सदस्य अॅड. ओंकार एम. सप्रे म्हणाले,

''देवगड तालुक्यातील हापूस आंबा गेल्या शतकाहून अधिक काळ आपल्या विशिष्ट सुगंध व चवीसाठी प्रसिद्ध आहे आणि त्याला बाजारात मोठी मागणी आहे. मात्र, सध्या देवगड हापूसच्या नावाखाली विक्री होणारे ८०% पेक्षा जास्त आंबे हे वास्तविक देवगडमधील नाहीत. गेल्या तीन दशकांपासून इतर भागांतील निकृष्ट दर्जाचे आंबे सर्रास देवगड हापूस म्हणून विकले जात आहेत. त्यामुळे देवगडमधील शेतकऱ्यांचे मोठे आर्थिक नुकसान होत आहे, त्याचे गंभीर सामाजिक दुष्परिणाम देखील होत आहेत. त्यामुळेच 'हापूस (अल्फोन्सो)' च्या जीआय टॅगची रजिस्टर्ड प्रोप्रायटर या नात्याने प्राप्त होणाऱ्या अधिकारांचा वापर करून संस्थेने सक्तीचे करण्याचा हा महत्त्वाचा निर्णय घेतला आहे.''

या प्रकल्पाकरिता चे पेटंट असलेल्या संस्थेने मुंबई स्थित सन सोल्यूशन्स संस्थेबरोबर करार केला आहे

व्याकुळ करणारी - माझी कविता मातीची

ज्योतिर्मय साहित्य

प्रकाश क्षीरसागरांची 'माझी कविता ' ही आपल्या जन्मगावाला पाठमोरं व्हावं लागलेल्या संवेदनशील मनाची कविता आहे. उदरनिर्वाहासाठी शहरात जावं लागणं हे तर कित्येकांसाठीच अपरिहार्य असतं पण ही अपरिहार्यता संवेदनशील मनासाठी नुसता शब्द नसते, आयुष्यभर पुरेल एवढं आंदोलन असतं. क्षीरसागरांनी या आंदोसनालाच शब्दांत बांधून ठेवलंय. माळावर वाऱ्यासारखं स्वच्छंद हुंदडणाऱ्या मनाला गाव मागं टाकून शहराचा आसरा घ्यावा लागतो. थकलेभागलेपण विसरावं म्हटलं तरी विसरत नाही. आपलं गाव आणि शहातला अटळ वास यातलं अंतर कविमनाला कातर करतं. त्याची दृष्टी या अंतरानं भरून जाते.

गावातले झऱ्यात भिजलेले खडक आणि शहरातले रक्तात थिजलेले दगड यांची सांगड तो घालू लागतो. ओलावा हरवलेल्या मनाला उपरं परकं वाटू लागतं. गावाकडल्या मोकळ्या वातावरणात वेदनासुध्दा फुलून यायची आणि इथं ती गोठून जातेय हे जाणवून त्याला शहरीपणा दूर सारावा वाटतो. पण थोडंच आपल्या हातात असतं. कविमन असहाय्य होतं. कविता कातावते, ती कवीला म्हणू लागते. कवे चल आता परतू यात आपल्या मूळ गावी. त्याला वाटतं एवढ्या उमेदभरल्या कवितेला शहरात असं काय दिसलं असेल, पुन्हा आपल्या मूळ गावी परतावं वाटण्यासारखं?

क्षीरसागरांच्या कवितेला हा अखेरचा प्रश्न व्याकुळ करणारा आहे. उदरनिर्वाहासाठी स्थलांतर करणं सोईचं असलं तरी सदान् कदा सुखाचं थोडंच होत असतं. संवेदनशील मन कुठ रुजून येतं. कविमनाला निसर्गदर्शनातील मुक्तीचा आनंद लाभत असतो. आकाश, पक्षी, झाडं, तारे यांच्या स्वच्छंदपणातच त्याला श्वासांची लय गवसते. ही लय शहराच्या गर्दीत हरवून जाणं ही कवीसाठी एक तीव्र वेदनाच असते. तो पुन्हा आपल्या गावी जायचं ठरवतो. हळवेपणाच अप्रूप विचार फोफावण्याच्या या काळात हरवून गेलं आहे.

माझी कविता मातीची
माळावर नाचणारी
गेली थकून भागून
आली जगण्या शहरी

होते तिथेही खडक
पण झऱ्यात भिजलेले
इथे दगड नि धोंडे
असे रक्तात थिजले

कवितेचा श्वास कोंडे
तिची वेदना गोठली
जिणे पाहून शहरी
कविता ही कातावली

म्हणे जाऊ परतून
आता आपल्या गावाला
आली निर्धार करून
काय दिसले हो तिला?
प्रकाश रामचंद्र क्षीरसागर

अत्यंत कमी शब्दांत क्षीरसागरांनी गाव आणि शहरातलं अंतर रेखाटलं आहे. गावाकडच्या झऱ्यात भिजलेले खडक आणि शहरातले रक्तात थिजलेले दगड यांची सांगड ते अंतर सूचित करतं. गावाकडला वृत्तीतला मोकळेपणा आणि शहरातला संकोच यातच ते अंतर आहे. वरवरच्या कोरड्या शब्दांनी ते कसं मिटणार? म्हणे परतून जाऊ आता आपल्या गावाला। आली निर्धार करून। काय दिसले हो तिला? हा कवितेचा अखेरचा प्रश्न या अंतरावर उजेड सांडतो आणि एका कविमनाची घुसमट आपल्याला साक्षात दिसू लागते.

परीक्षण
हेमकिरण पत्की

आठवणीतले बालपण

जीभेवर रेंगाळलेल्या चवी......

ज्योतिर्मय साहित्य

उन्हाळ्यातली गंगेकाठची (गोदावरी, नाशिककरांची गंगा) संध्याकाळ! उन्हाळ्यातली खास अशासाठी की, पावसाळ्यात आणि थंडीत, ती संध्याकाळ तेवढी रम्य नाही वाटायची जेवढी उन्हाळ्यात. कारण एकतर सुट्टी चा महिना. यशवंत पटांगण माणसांनी फुलून गेलेले असायचे . विक्टोरिया पुलाखालून येणारे स्वच्छ पाणी, मधल्या खडकांशी जणू खेळत खेळत रामकुंड आणि पुढे रामसेतू कडे जाणारे . नाशिकची गंगा म्हणजे गोदावरी चं बालरूपच! तितकंच निखळ, अल्लड, शुद्ध. पोहण्यात पटाईत असलेली मुलं, पुलाखालून येणाऱ्या पाण्यात गोताखोरीचे विविध खेळ करून दाखवायची. आम्ही पण आई, काकू, मावशी असे सगळे बरोबर गंगेवर जात असू. मुख्य आकर्षण असायचं ते भेळ खाण्याचं. वर्तमान पत्राचा मोठा कोण बनवून त्यात फरसाण शेव मुरमुरे, त्यावर बारीक कांदा कोथिंबीर, आणि एका छोट्याशा पुडीत असायची ती, तिखट्ट चटणी ! मोठा गोल करायचा. मधे कागदावर भेळ कालवून, प्रत्येकाने मूठ मूठ उचलायची. पाण्यावरून येणाऱ्या थंडगार वाऱ्यामुळे उडणारे मुरमुरे सावरत सावरत खाल्लेली ती भेळ आणि ती तिखट चटणी ! अहाहा! आजवर इतके विविध प्रकारचे पदार्थ खाल्ले पण तशी चव कशालाच आली नाही. '' हा हा तिखट '' असं एखाद्या ने केले की नंतर सोललेल्या मीठ लावलेल्या खिरा काकड्या! (नाशिक मधे ज्यांचे बालपण गेले तेच हा आनंद समजू जाणे!)

येताना आकर्षण असायचे ते गु-हाळाचे. तट्टे लावून तात्पुरते उभारलेले ते गु-हाळ! आतमध्ये लाकडी चरखीतून निघणारा उसाचा रस आणि त्याचा गोड वास. घुंगरांच्या आवाजाने वातावरण अधिकच मिठास झालेले . काळी मेंचट टेबलं आणि बसायला लाकडी बाक. तट्ट्यांच्या आतल्या भिंतीवर, गांधी नेहरू, तुकाराम, भारतमाता, नटनट्या, सर्वांची हजेरी असायची. छोटा ग्लास दहा पैसे मोठा ग्लास वीस पैसे. तो बर्फ घातलेला थंड गार रस प्यायला की संध्याकाळ परिपूर्ण !

एका सुट्टीत असेच चुलत मावस बहिण भावंडे मिळून त्रंबकेश्वर ला, गंगा उगम ब्रम्हगिरी ला जायचे ठरले. दुपारी लवकरच चढायला सुरवात केली. खायला थोडे फार नेले होते ते जाण्या येण्याच्या श्रमांत जिरून जाण्या इतपतच होते. सगळे बरोबर मजा करत करत चढलो उतरलो, त्यामुळे श्रम जाणवले नाहीत. पण परतल्यावर घर जसजसे जवळ येऊ लागले तशी भूक खवळायला लागली . खाली चौकातच हातपाय धुवून धापा टाकत वर आलो तर आजीचा आवाज... '' चला पटापट ताटवाट्या पाने मांडा, मला वाटलंच होतं भुकेले याल ! '' असे म्हणेपर्यंत ताटात घट्ट पिठलं, बाजरीची भाकरी, लोण्याचा गोळा , वाटीत ताक. फाइव स्टार हॉटेल मध्ये पण ही डीश मिळणार नाही. कारण त्यात आजीचं प्रेम असावं लागतं.

आजी कधी बाहेर जायची नाही, म्हणून सीजन मध्ये एकदा तरी आइस्क्रीम घरी बनविण्याचा कार्यक्रम असायचा. लाकडी पॉट चार आणे तासावर भाड्याने मिळायचा. त्याच्या मध्ये बाहेरच्या बाजूला फोडलेला बर्फ आणि काळे मीठ घालायचे. मधल्या पॉट मधे आटवलेले दूध, त्यात आंबा किंवा वेलदोडा घालून भरायचे. इसेन्स वगैरे माहिती नव्हते. तो सर्व साज जमला की प्रत्येकाने पाळी पाळी ने हॅंडल फिरवायचे.

आइस्क्रीम होईपर्यंत घड्याळ फारच हळूहळू चाललंय असं वाटायचं. सगळ्यांची उत्सुकता अगदी शिगेला! बश्या, वाट्या, कानतुटके कप, चमचे, असं सगळं एकत्र करून वाट बघत बसायचं. एकदा ते हॅंडल घट्ट फिरू लागलं की हायसं! ''चला लवकर लवकर खा रे वितळायच्या आत.''सगळं घर त्या गारेगार आनंदात हरवून जायचं. त्या आइस्क्रीम चा गारवा आजही जीभेला जाणवतो आहे. कमी खर्चाच्या तरी पौष्टिक अशा अनेक पदार्थांनी आमचं बालपण समृद्ध झालं. अशा अनेक चवींची आमची रसना तृप्त झाली.

गीता गद्रे
टिमारनी (म.प्र.)

मधल्या वेळी खायला केलेले गुळपापडीचे लाडू असोत किंवा सकाळी न्याहरीला गुळतूपा बरोबर खाल्लेले गाकर असोत, मऊ भातावर मेतकूट तुपाची धार, किंवा संध्याकाळी पालट म्हणून केलेली उकडपेंडी. प्रत्येक पदार्था बरोबर एक ना एक आठवण जोडलेली आहे.

उन्हाळ्यात घरोघरी कुरडया, पापड, शेवया हे जिन्नस सामुहिक स्वरूपात बनायचे. कुरडया घातल्यानंतर, वाटीत पांढरा शुभ्र चिक किंवा पापडाच्या लाट्या शेजारच्या घरी पोचविण्यातला किंवा दूसऱ्यांकडून आपल्या घरी आलेल्याचा आनंद अवर्णनीय!

एखाद्या संध्याकाळी मैत्रीणींना जमवून किंवा भोंडला भूलाबाईचा खाऊ म्हणून केलेला कच्चा पोह्यांचा चिवडा किंवा लाह्या. कधी वरणाच्या गोळ्यात तेल तिखट मीठ कांदा घालून पोळी बरोबर खायचे. हे सगळे प्रकार आता आम्ही च इतिहासात जमा केलेत. शाळेत, चिमणीच्या दाताने तोडून (हा वाक्प्रचार कसा पडला असावा कोण जाणे!) खाल्लेल्या चिंचा, आवळे, बोरं! कधी पेरू, विलायती चिंच, राय आवळे, काळी करवंद, तर जांभळं, ! आंबट गोड तुरट चवीची फळं डोळे मिचकवत, जीभ चावत, मिटक्या मारत, पण तरी स्वाद घेत घेत खाल्लेली . आजही जशीच्या तशी लक्षात आहेत.

ब्रेड बटर चीज यांना स्वयंपाक घरात स्थानच नव्हते. लोणी तूप दही ताक एवढेच माहिती होते. मॅगी, नूडल्स चीनमधून इकडे पोहचले नव्हते. पावभाजी, केक, पेस्ट्री, ही नावं फक्त रेसिपी च्या पुस्तकात आणि चित्रात पाहिली होती. काही तरी वेगळं म्हणून थालीपीठ, धिरडी, धपाटे असे प्रकार असायचे. थालिपीठाचा खमंग वास किती ही लपवला तरी लपायचा नाही आणि आजूबाजूला पसरायचाच. धिरडी बनवताना आईची तारांबळ उडलेली असायची. कारण दुसरं तयार होईपर्यंत पहिलं पोटात कुठल्या कोपऱ्यात जाऊन दडलेलं असायचं. तव्यावरची पोळी काढून एकेकाच्या ताटातच पडायची. मोजून खाणे नव्हते त्यामुळे एवढा मोठा कणकेचा गोळा कशाला लागतो असा उलट आईलाच प्रश्न विचारला जायचा. त्याची उत्तरं आता सापडली ती गोष्ट निराळी! ताटात टाकायचे नाही ही वडिलांची कडक शिस्त, म्हणून पाण्याच्या घोटा बरोबर गिळलेल्या कारल्याच्या भाजीचा कडूपणा ही तेवढाच लक्षात आहे.

आईच्या, सासुबाईच्या संस्कारात स्वयंपाक करायला शिकलो, अगदी अन्नपूर्णेच्या आधुनिक अवतारा पर्यंत येऊन पोहचलो, तरी या जुन्या चवी अजूनही जीभेवर रेंगाळत आहेत, त्यांच्या आठवणींसह !!

हे जरनल संपादक व प्रकाशक संजय व्यापारी यांनी १०१, सी विंग, सिल्व्हर स्पेस सोसायटी, विशाल नगर, पिंपळे निलख, पुणे-४११००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. (पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची आहे.
या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या प्रत्येक बातमी, लेख व जाहिरातींशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सर्व वाद पुणे न्यायालयाच्या कक्षेत) E-mail-jyotirmaysahitya@gmail.com, Mob. 7743918559